

Grønlændernes selvstændiggørelse. Grønlandsk autonomi eller dansk herredømme?

Af Ditte Bentzon Goldschmidt

I 1910'erne var der en debat om »det at være grønlander« i Grønlands to grønlandssprogede blade: *Atuagagdliutit*, udgivet i Godthåb i Sydgrønland siden 1861 og *Avangnâmioq*, udgivet i Godhavn i Nordgrønland siden 1913. I debatten indgik to synspunkter. Det ene satte lighedstegn mellem fangererhvervet og det at være grønlander. Det andet fremhævede sproget som kendetegn på, at man var grønlander.¹

Når det at være grønlander (danser, franskmænd osv.) sættes på dagsordenen i den offentlige debat, associerer vi til begreber som etnicitet, nationalfølelse eller nationalisme. Artiklen handler om fremvæksten af grønlandsk identitet og nationalfølelse – set i nøje sammenhæng med den måde Danmark udøvede sit herredømme over grønlanderne og Grønland på; og med baggrund i omstillingsprocessen fra fangst til fiskeri som hovederhverv. Tidsrammen er ca. 1850–1939, og stedet er Vestgrønland. Midten af 1800-tallet til 1939 ser jeg som en periode i de dansk-grønlandske relationer, præget af dansk »kulturelt hegemoni«.²

Lidt faktiske oplysninger om det vestgrønlandske samfund ca. 1900–1940

Grønlænderne var få og boede uhyre spredt. I 1901 var 11.190 grønlandere fordelt på 181 pladser, heraf godt 100 pladser med under 50 beboere. I 1938 var den grønlandske befolkning vokset til 16.970 fordelt på 163 pladser, heraf godt 60 pladser med under 50 beboere. De beboede pladser lå spredt på ca. 116.000 m² isfrit område mellem Kap Farvel og Melvillebugten langs en kystlinie på godt 10.000 km.

Hvad angår grønlændernes erhverv, var i 1911 ca. 15% ansat i »europæiske« erhverv, dvs. administration, handel og kirke/skole. 73% var fangere og 11% var fiskere. I 1930 var godt 16% ansat i »europæiske« erhverv; 49% var fangere og 32% var fiskere.

I 1901 var der 262 danskere i Grønland; i 1938: 383. De boede først og fremmest i de 12 kolonier, fra Julianehåb i syd til Upernavik i nord. Kolonien var det centrale administra-

1. Debatten var et led i en større debat om, hvorvidt fangererhvervet fortsat burde være altdominerende, eller der skulle være flere ligeværdige erhverv. Debattens indhold (nærværende artikel s. 2f) bygger på Christian Bertelsen: Det at være grønlander, i *Grønland* nr. 4, 1976, s. 117ff.
2. Kulturelt hegemoni er politisk, moralsk og intellektuelt lederskab, baseret så vidt muligt på (aktiv eller passiv) accept, og ikke på direkte tvang. Dvs., at lederskabet på nogle – men ikke nødvendigvis på alle – områder af samfundslivet er baseret på en ideologi, som gør det berettiget for et flertal af befolkningen. Dette flertal oplever, at lederne er de bedste til at varetage dets interesser. Der er skabt nogle for lederne og de ledede fælles værdier, normer og opfattelser af, hvordan samfundsvilkårene er, hvordan de bør være, og hvad man skal

gøre for at nå målet. Det er en lang proces at opnå kulturelt hegemoni (magt over sindene, men dog ud fra kompromis'er), og det kan lykkes på nogle områder af samfundet men ikke andre. Evt. kan der opstå et egentligt modhegemoni, der f.eks. kan tage form af nationalisme. Noglepersoner med hensyn til udformning og formidling af hegemoniet er de »intellektuelle«, dvs. alle, som har en organisatorisk eller ideologisk-kulturel rolle i samfundet. Teorier om kulturelt hegemoni er udviklet af Antonio Gramsci i 1920'-30'erne og »neogramscianerne« siden slutningen af 1970'erne. Ovenstående er en sammenskrivning ud fra: Robert Boccock: *Hegemony*, Ellis Horwood Ltd., Chichester 1986 og: Stat, strategi og hegemoni – en antologi om politisk videnskab og samfundsmæssig udvikling, Ruc/Tek-Sam 1990.

tive centrum i kolonidistriktet. Kolonibestyrelsen stod i spidsen for handelen – for kirke og skole var det præsten. Foruden handel og kirke var der administration og sundhedsvæsen. Endelig var der beskæftigelsesmuligheder ved kryolitbruddet i Ivigtut. Der var ingen »settlere«, men der var danskere, der efter tjenestetiden ville blive i Grønland.

Inddelingen i kolonidistrikter var vokset ud af koloniseringen, der begyndte i 1721 – med oprettelse af handels- og missionsstationer langs den grønlandske vestkyst i løbet af 1700-tallet. Kolonierne havde direkte forbindelse til København men ikke megen indbyrdes kontakt.

Inden for hvert kolonidistrikt var der i løbet af 1800-tallet oprettet et antal udsteder, en lokal handelsplads med kirke- og skolefaciliteter, for at fremme handel og mission. Endelig var der bopladserne, uden butik.

Administrativt var Vestgrønland yderligere, siden 1782, delt i to landsdele, Nord- og Sydgrønland, med hver sin inspektør – fra 1925 landsfoged – i henholdsvis Godhavn og Godthåb. Inspektørerne/landsfogederne var den danske administrations øverste repræsentanter i Grønland og overste retsinstant. Administrationen i København blev indtil 1908 varetaget af Kongelig Grønlandske Handel (KGH). Herefter sorterede alle grønlandske forhold (administration, KGH, kirke/skole, sundhedsvæsen) under Grønlands Styrelse med en direktør i spidsen, undergivet indenrigsministeren. KGH, oprettet i 1774, fik i 1776 monopol på handel og besejling.³

3. Tallene er taget fra: Axel Kjær Sørensen: Danmark-Grønland i det 20. århundrede – en historisk oversigt, Busck 1983, s. 39–47. Til og med folketællingen 1901 opererede det danske styre med tre kategorier: danskere, »blandinger« og grønlandere. Se i øvrigt Hans-Erik Rasmussens undersøgelse af grønlandske slægter med europæiske stamfædre: Genealogier og social stratifikation, i: Fortid og Nutid hefte 2, 1986, s. 95ff. Sandsynligvis er »blandingerne« i ovennævnte tal placeret under grønlandere; og danskerne er sikkert lig med de udsendte danske tjenestemænd (i handel, administration og kirke/skole).

Debatten om grønlandernes identitet i begyndelsen af 1900-tallet

Tilbage til debatten i 1910'erne. Fangersynspunktets fortalere havde følgende argumenter: Fangerehvervet var grønlandernes egentlige eksistensgrundlag. Det var udviklet gennem meget lang tid, og var grundlaget for handelen den dag i dag. Det var fangererhvervet og dets redskaber, f.eks. kajakken, som gav grønlanderne berømmelse. Fangertalsmændene advarede desuden mod efterlignelse af dansk levevis.

Argumenter for sprogkriteriet var: De fastlønnede var ligeså gode grønlandere som fangerne. Uanset de var fangere, fiskere eller ansatte i administrationen, Kongelig Grønlandske Handel eller kirken, var de alle grønlandere, fordi de talte grønlandsk. Ikke alle kunne være fangere; erhvervene ændrede sig med tiden.

Argumentationen for fangererhvervet som kendetegn på det at være grønlander byggede på fangstens basale økonomiske betydning, rødderne langt tilbage i tiden og erhvervets anseelse ude i verden. Sproget som kendetegn pegede på noget, som var fælles for alle grønlandere. Erhvervskriteriet udelukkede jo nogle, nemlig de grønlandere, der var fastlønnede ansatte i de »europæiske« erhverv.

Fangerne var, som det blev fremhævet i debatten, de egentlige samfundsbærere, og sådan havde det altid været. Ikke blot var det fra deres fangst, de små, lokale samfund fik mad, tøj, redskaber, lys og varme. Hele opretholdelsen af samfundet, socialt og retligt, tog udgangspunkt i fangstens nødvendighed. Desuden var det handelen med fangernes produkter, der betalte den danske administration, handel og mission.⁴ De vidste, at de af danskerne blev betragtet som de dygtigste til fangst på grund af deres højtudviklede fangstteknik. Havde den danske kolonisation

4. Derfor havde styret også interesse i at holde grønlanderne ved deres primære erhverv, sælfangsten, fordi kun de kunne drive den rentabelt. Det gjaldt i det hele taget om at opretholde og udvide grønlandernes produktionsevne, Axel Kjær Sørensen, s. 12.

end grebet stærkt ind på mange områder – sælfangsten var dog forblevet fangernes domæne.

Men i 1910'erne var sælfangsten i tilbagegang. I Sydgrønland var tendensen slået igennem omkring 1900 – i Nordgrønland omkring 1913. Det kan aflæses statistisk, at f.eks. antallet af fangere, og sæler pr. indbygger faldt. Tilbagegang i antallet af bopladser med 1–50 indbyggere, kajaker, telte og konebåde fortæller om den traditionelle fangstlivsforms gradvise forsvinden.⁵

Debatten om det at være grønlander kan siges at afspejle krisen i fangererhvervet på den måde, at hvor det at være fanger i sig selv tidligere gav identitet, så blev nu det at være grønlander fremhævet, også til at adskille sig fra dem, som levede på dansk manér. Fangeridentiteten var ikke så selvfølgelig mere.

Fortalerne for såvel fangerne som de ansatte tilhørte især kateketgruppen.⁶ Kateketerne, såvel som de der var ansat under handel og administration, var en gruppe, skabt af koloniseringen. En kateket havde langtfra haft den anseelse, en sælfanger havde. Hans ringe løn forventedes suppleret med fangst, og det var vanskeligt at være en god fanger ved siden af kateketarbejdet. Kateketerne fik som gruppe deres gennembrud med hensyn til selvbevidsthed i forbindelse med deres virke som foregangsmænd i en vækkelsesbevægelse, der begyndte ved seminariet i Godthåb i 1908 og derfra bredte sig på kysten. Budskabet drejede sig om at slutte sig sammen og arbejde for fremskridt: åndeligt kristeligt og materielt. Bevægelsen var grundt-

vigiansk inspireret med vægt på oplysning og materiel udvikling.

Flere af de kateketer, der deltog i debatten, var aktive i vækkelsesbevægelsen. På seminariet og i bevægelsen var de blevet sig bevidste som foregangsmænd i en ny tid, hvor oplysning og kundskaber og sammenslutning var nødvendig for grønlanderne, hvis de skulle arbejde sig »fremad og opad« (kateketseminariets motto fra 1907). De, der brugte sprogkriteriet, gjorde det mere for at »samle« grønlanderne end for at adskille sig fra danskerne.

Fra lokal til grønlandsk identitet

Debatten indeholdt som nævnt to opfattelser af, hvad en grønlander var: en fanger eller en, som talte grønlandsk. Den ene opfattelse vedrører et fællesskab af fangere, den anden et fællesskab af alle grønlandere. Nogle breve fra grønlandere, fangere og ansatte til Knud Rasmussen i 1906 kan uddybe, hvad det var for fællesskaber, grønlanderne forestillede sig i begyndelsen af århundredet.⁷ Ordet »vi« i brevene vedrører fangere på en konkret lokalitet eller fangere generelt. I ét brev betød »vi« alle grønlandere (fangere, fiskere, ansatte). Især fangere identificerede sig lokalt. Når »grønlandere« blev nævnt i den brede betydning, var det i kontrast til danskerne. Der var altså flere fællesskaber/identifikationer udtrykt i brevene. Man kan konkludere, at internt – grønlanderne imellem – var der ikke en udpræget samlende identitet – den var der især, når de kontrasterede sig til danskerne i Grønland.

Den ovenfor nævnte, lidt senere debat viste, at nogle i gruppen af ansatte nu tænkte mere »nationalt«. Et par digte kan yderligere illustrere det:

5. Den sandsynligvis vigtigste grund til sælfangstens tilbagegang var en mildning af klimaet, som fik havets overfladetemperatur til at stige ca. 1,5°. Sælerne veg, og fisk, især torsk tog til. Et egentligt fiskeri og fåreavl begyndte før 1910 i Sydgrønland. Axel Kjær Sørensen, s. 43f.

6. Kateketerne fik siden 1845 deres uddannelse på kateketseminariet i Godthåb, så de kunne lære deres landsmænd læsning og skrivning og katekismus samt afholde gudstjeneste. Søren Thuesen: Fremad, opad. Kampen for en moderne grønlandsk identitet, Rhodos 1988, s. 43. Det følgende om kateketerne og vækkelsesbevægelsen bygger på Thuesen, s. 85ff.

7. Tidsskriftet Atlanten, 1907, s. 8ff. Mere om brevene nedenfor s. 102. Vedr. fællesskab/identiteter – flere nationalismeteorikere interesserer sig for, hvordan f.eks. lokale og erhvervs-mæssige identiteter suppleres med/erstatte af en nationsidentifikation. Mere om teorierne nedenfor.

Der er et vældigt land,
og det er vort, kalaallits,
et meget fjeldrigt land
og mange fjorde gør dets kyst
til bosætning fortrinligt,
og langs den hele kyst
der ligger øerne.

På glæder er det rigt
for alle, der berejser
den hele, lange kyst.
Mod nord og syd er mennesker
at træffe alle vegne
og by og bygd at finde,
hvor man kan gøre holdt.

Ved fjeldmassivers fod
og fjordenes udmunding
har landets folk sit bo.
Fra havet skaffer de den fangst,
de udnytter til fulde.
For evigt sandelig er det kalaallits land.⁸

Vort land, du er blevet et ældgammelt land,
dit hoved er dækket helt af grå hår.
Os børn har du altid holdt trygt i din favn
og skænker os af dine kysters rigdom.

Den udvikling mer' modne samfund har
valgt,
er den, vi oprigtigt stræber efter;
den virkning, som tale og skrift formår at gi',
ser vi med længsel frem til at opleve.

Undselighed er der slet ingen brug for?

8. Digtet er skrevet af seminarielæreren og organisten Jonathan Petersen mellem 1910 og 1920. Han var meget aktiv i vækkelsesbevægelsen, og skrev mange sange og salmer. Han skrev en artikel i *Avangnamioq* i 1916 om, hvordan han var blevet inspireret til sin digtning: ». . en dansker sagde til mig engang: »Grønlænderne er åbenbart ikke i besiddelse af fædrelandskærlighed, siden der ikke findes sange, der handler om fædrelandet!«. . det var faktisk det, der fik mig til at interessere mig for at skrive digte.« Digtet i oversættelse og kommentaren her er fra: Christian Berthelsen: *Grønlandsk litteratur*, Centrum 1983, s. 76 og 81.

Kalaallit, tag nu og vågn op fremad!
Det menneskeværdige liv er vort mål;
begynd dog nu at tro på egne evner.⁹

Digtenes kærlige hyldest til Grønland, grøn­lændernes (kalaallit's) land fokuserer på den nære tilknytning til landet, som det understreges altid har været der. Landet er hele Grønland, i al fald det koloniserede Vestgrønland. Fremtiden kan grøn­lænderne selv forme, blot de tror på den. De skal uddanne sig, og de skal bruge de mere »modne samfund« som model.¹⁰ Her er ingen modsætning mellem gammelt og nyt – mellem fangerlivsform og at man kan tage ved lære af europæerne, når det gælder fremtiden.

De første årtier af det 20. århundrede kan betegnes som overgangsår, hvor fangsten gik tilbage, og fiskeriet endnu ikke var etableret som hovederhverv. I denne periode udviklede der sig en grønlandsk identitet og nationalfølelse i en ny litterær elite, dvs. kateketer og andre som havde lært sig eller var uddannet til at udtrykke sig i tale og skrift, og hvis udsagn blev læst af andre grøn­lændere i hele landet.¹¹

Kateketernes nationsbegreb byggede på *forestillingen* om et *fællesskab* af alle grøn­lændere

9. Overkateket og senere præst, Henrik Lund skrev digtet i 1913 (her vers 1, 4 og 5). Oversættelse af Chr. Berthelsen, op.cit. s. 65. Sangen var et indlæg i ovenfor omtalte debat om grøn­lændernes fremtid og identitet. Den blev (og er stadig) Grønlands nationalsang ved et tilfælde. I 1933 (efter dommen i Haag om Østgrønland) trykte danske aviser den og kaldte den Grønlands nationalsang. Det blev den derefter benævnt i *Atuagagdliutit*. Med nationalbevægelsen fra slutningen af 1960'erne fik den konkurrence fra J. Petersens ovenfor citerede digt – ikke mindst på grund af sidste linie. Men hjemmestyret har holdt fast ved Henrik Lunds sang, fordi folk opfatter/bruger den sådan. – Oplyst af eskimologen Inge Kleivan 1989.
10. Det gør Jonathan Petersen også i andre digte, men også om, at det er vigtigt at holde fast ved forfædrenes levevis. Henrik Lund skrev mange digte om sin egen lokalitet i Sydgrønland.
11. Den ældre elite var storfangerne, der lokalt nød anseelse i kraft af deres dygtighed som fangere. Den nye elite skaffede sig anseelse i geografisk langt større områder gennem skrift

på tværs af skel, f.eks. erhvervsmæssige skel. Det var forestillet, fordi kateketerne ikke kendte alle grønlandere (i modsætning til bo-pladsen, hvor alle kendte alle). Nationen var endvidere afgrænset fra andre nationer. Det var et fællesskab af netop grønlandere.¹²

Grønlanderne havde deres særkende som grønlandere, som etnisk gruppe, ved deres fælles navn, kalaallit. De havde deres særlige historie med basis i sælfangstkulturen. De havde deres sprog, og de boede på et bestemt territorium, de kaldte deres.¹³

Det er mit synspunkt, at den måde det danske herredømme blev udøvet på, dets strategier og dets begrundelse havde stor betydning for elitens etniske/grønlandske identitet og dermed også for »nation-dannelsesprocessen«. Det vil jeg i det følgende redegøre nærmere for, og jeg begynder i midten af 1800-tallet.

og tale. En tredje elite var den politiske, som jeg senere kommer ind på. Jeg skelner således mellem forskellige eliter, men ofte var der tale om »Tordenskjolds soldater« – den samme person kunne f.eks. tilhøre både den litterære og politiske elite.

12. Jvf. Benedict Andersons nations-begreb i: *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, London 1983, s. 15f. Andersons definition indeholder også suverænitetsaspektet. Kateketerne/grønlanderne satte ikke spørgsmålstegn ved, at Danmark var »den øverste herre«. Der var ikke tale om nogen begyndende nationalisme. Inspireret af Anderson ser jeg i Grønland en forestilling om nationen (længe) før den politiske bevægelse, nationalismen. I modsætning til f.eks. Ernest Gellner: *Nations and Nationalism*, Basil Blackwell 1983, hvor nationalismen opfinder »nationen« som en reaktion på de omvæltninger, industrialiseringen har skabt.
13. Anthony D. Smith: *The Ethnic Origins of Nations*, Basil Blackwell 1986, s. 22ff, om hvad der adskiller etniske grupper fra andre kollektiver. Smith lægger vægt på nationalismens rod i det etniske. Nationalismen eller begrebet om nationen opstår ikke i et identitetsmæssigt tomrum, som f.eks. Gellner og Anderson mener.

Det »milde regime«

Midt i forrige århundrede fik en lille gruppe danske embedsmænd i Godthåb nogle ideer af stor fremtidig betydning.

Som embedsmændene så det, var de grønlandske samfund i den dybeste fornedrelse og forfald på alle livets områder. Og det var kolonisationen (handelen og missionen), som var skyld i det. Grønlanderne havde mistet deres egne autoriteter, f.eks. åndemaneren. Omsorgen for svage og uarbejdsdygtige var væk. Man delte f.eks. ikke længere sin fangst ud. Grønlanderne solgte mere, end de kunne undvære, f.eks. de skind, der skulle oprettholde de nødvendige fangstredskaber, konebådene til transport og teltene til sommerfangsten. Fangerne levede nu kummerligt af handelens kreditgivning. Den fangst, som såvel de indfødte selv som kolonisationen var helt afhængig af, var gået tilbage.

De danske embedsmænd mente, at det måtte være muligt at gengive de indfødte deres selvrespekt og agtelse for hinanden, deres indbyrdes sociale omsorg, deres retsbevidsthed og deres økonomiske evne.¹⁴

Embedsmændenes kritik resulterede i nogle reformer: Et bogtrykkeri blev oprettet (1857), og det første politiske forum, hvori grønlanderne deltog blev dannet. Det var tolv dansk-grønlandske råd, kaldet forstanderskaberne (fungerede fra 1862 til 1910).

På bogtrykkeriet udkom bl.a. de første trykte samlinger af grønlandske sagn, Grønlandske folkesagn, fra 1859.¹⁵ Fra 1861 udkom det grønlandsksprogede tidsskrift *Atua-*

14. Brev fra embedsmændene til Indenrigsministeriet med kritik og forslag til forbedringer, i Departementstidende nr. 42, den 18. juli 1857, Blandede efterretninger, Indenrigsministeriet.
15. Sagnene udkom i 4 bind, trykt på grønlandsk og dansk fra 1859–63. Initiativet blev taget af inspektøren over Sydgrønland (H. Rink, en af de førnævnte embedsmænd) idet han opfordrede folk langs kysten til at indsamle sagn. Mange, kateketer og andre der kunne skrive, sendte materiale til Godthåb. Sagnene dækker tiden fra før indvandringen til Grønland til omkring kristendommens indførelse. Sagnene er illustreret af grønlandske tegnere og træskærere. Berthelsen 1983, s. 44.

gagdliutit, ca. en gang om måneden. En gang om året blev det sendt ud til (gratis) om- deling på kysten. Hensigten med bladet var at underholde og belære. Fra 1860'erne be- gyndte grønlænderne at meddele sig til hin- anden i bladet. Grønlænderne, som boede spredt langs den vidtstrakte kyst, blev for alvor opmærksomme på hinanden. Avisen blev et vigtigt grundlag for et begyndende forestillet fællesskab mellem grønlændere, som sandsynligvis aldrig mødte hinanden. Men som senere i samme avis diskuterede begrebet grønlænder.¹⁶

Embedsmændene havde med forslaget om forstanderskaberne haft to perspektiver for øje. For det første mente de, at socialforsorg (fattighjælp, erhvervshjælp og husbygning- hjælp) og retspleje ville blive bedst varetaget af folk med kendskab til stedet og befolk- ningen. I det hele taget mente de, at myndig- hederne ville kunne få bedre besked, hvis ind- fødte fra de forskellige afsides pladser blev taget med på råd. For det andet havde de danske embedsmænd (hvoraf nogle måske var præget af den grundtvigske folkevækkel- sestanke) et ønske om at genrejse grønlænder- nes selvagtelse og interesse for fælles anlig- gender. Forslagsstillerne var ikke i tvivl om, at grønlænderne havde samfundsfølelse fra gammel tid. De savnede blot et mål og nogle til at vække og vejlede dem. Det skulle de faste danske medlemmer af forstanderskabet bidrage til.¹⁷

I nogle år havde det allerede været et vig-

tigt princip for det danske styre at fremme grønlændernes civilisation og opkomst, og at monopolet ikke kunne ophæves, før deres »barndoms- og umyndighedstilstand« var væk.¹⁸ Et vigtigt middel var her, at grønlændernes skolegang skulle forbedres. Til det formål blev de to seminarier oprettet (jvf. note 6). Foruden *uddannelse* blev der via for- standerskaberne tilføjet to andre normer for, hvordan civiliseringen skulle foregå: Grøn- lænderne skulle *selvstændiggøres* – bort fra umyndighedstilstanden, og det skulle ske i et *politisk samarbejde med danskerne*.

Drømmen om selvstændighed

Selvstændiggørelse, uddannelse og samar- bejde blev – med troen på Danmarks uselvi- ske styres manglende profitinteresser som baggrund – de nøgleord, der gjorde det dan- ske styre berettiget i den grønlandske elites øjne. Tidshorisonten var for disse grønlæn- dere monopolets ophævelse, når grønlæn- derne var modne til det.

Disse holdninger fremgår af de tidligere (s. 99) nævnte breve til Knud Rasmussen i be- gyndelsen af dette århundrede. I 1905 sendte Knud Rasmussen et brev til nogle »dygtige grønlændere«, hvori han bad dem skrive de- res mening om tilstanden i Grønland, som den var og som den burde være. Han spurgte dem også, om de mente, at grønlænderne ville kunne bestride ledende stillinger i Grønland, hvis de fik de nødvendige uddannelser. Alle ni, såvel fangere som ansatte i handel og

16. Med dette blad var en meget vigtig forud- sætning skabt for forestillingen om et fælles- skab mellem mennesker, som ikke kendte hin- anden, Anderson op.cit. s. 37f. Forestillingen om et fællesskab som en nation var ikke der- med givet, den forudsætter sociale forandringer – men vigtigt var det, at folk, der boede langt fra hinanden og havde forskellig social baggrund, læste de samme ting på det samme sprog.
17. Missionæren i distriktet var født formand, og kolonibestyreren var altid regnskabsfører. Desuden var distriktslægen (hvis der var en sådan) samt handelsassistenten medlem. – Af de grønlandske medlemmer var overkateketen altid medlem, mens forstanderne var valgt af de mandlige grønlandske »husstandsoverho- veder«.

18. P. P. Sveistrup og Sune Dalgaard: Det danske styre af Grønland 1825–1850. Medd. om Grønland, bd. 45, nr. 1, 1945, s. 267 og 287. Efter liberalistiske og andre angreb i 1830'erne på monopolet og styret af Grønland, nedsatte regeringen i 1835 en kommission til drøftelse af problemerne. Det vigtigste var spørgsmålet om monopol eller frihandel. Kommissionsfler- tallets indstilling var, at monopolet skulle fort- sætte, og dette fulgte regeringen, 1844. Det blev understreget, at staten ikke skulle nyde fordel af Grønland men heller ikke have ud- gifter af administrationen. Grønland skulle økonomisk hvile i sig selv. Et evt. nettoover- skud skulle komme grønlænderne til gode.

kirke, var bekymrede over tilstanden, nemlig sælfangstens tilbagegang og dermed forringelsen af grønlandernes velstand.

I øvrigt udtrykte alle deres glæde over, at danskerne ville bibringe grønlænderne mere oplysning. Nu kunne grønlænderne blive præster (Lov om kirke og skole, 1905). Men hvorfor kunne de ikke også blive kolonibestyrere. » . . . når den dag kommer, da vore kolonier bestyres af landsmænd, der ikke som de danske er hensynsløse over for os, da ville bedre tider oprinde for den grønlandske fanger«, skrev en fanger. » . . . Mange af os grønlandere er ikke så dumme endda, men ikke desto mindre kan ingen af os opnå ledende stillinger i vort land«, skrev en udstedsbestyrer. Kunne grønlænderne blot få en tilstrækkelig uddannelse, ville de godt kunne blive kolonibestyrere eller bestride andre ledende poster.

Alt i alt udtrykte brevene en ganske skarp kritik af handelens ledende embedsmænd, kolonibestyrerne, samtidig med stærke ønsker om, at grønlænderne ved danskernes hjælp skulle overtage samfundsopgaverne i Grønland. Det drejede sig ikke om det overordnede styre af Grønland, men skribenterne forventede faktisk, at danskerne, efter at de havde uddannet grønlænderne, ville trække sig tilbage og overlade bestyrelsen af grønlandernes egne anliggender til grønlænderne selv.

I den første grønlandske roman, *Drømmen*, 1914 (på dansk 1915) skrevet af den kateket- og præsteuddannede Mathias Storch, har danskerne overladt forvaltningen til grønlænderne.¹⁹ I det afsluttende kapitel har hovedpersonen, en kateketelev, en drøm, hvor han befinder sig i Godthåb i år 2105. Det er en by med forskellige højere uddannelser. Der er mange skibe i havnen, ejet af grønlandske købmænd. Alle funktioner: kirke, administration, handel og fiskeri, bestrides af grønlænderne.

I øvrigt er det et vigtigt budskab i romanen, at de nuværende dårlige tilstande skyldes grønlandernes uvidenhed. Så længe grøn-

lænderne ikke lærer noget mere, vil de heller ikke blive i stand til at gå frem. Hovedpersonen gennemgår en udvikling, hvor han når frem til at se sit kald som en foregangsmand, der viser vejen. Misforståelser mellem grønlandere og danskere vil forsvinde, og der vil komme et ordentligt samarbejde i stand (s. 17 og 52).

Kritik af danskerne eller samfundstilstanden, samarbejde og uddannelse til selvstændighed gik for brevskriverne, i romanen såvel som i digtene hånd i hånd. Men opfattede danskerne begrebet selvstændighed på samme måde som den grønlandske elite?

Hvordan danskerne opfattede målet om selvstændighed

Et udvalg blev nedsat af indenrigsministeren i 1920 til at overveje en revision af den hidtidige styrelseslov for Grønland. Trods diverse uenigheder i udvalget, var der enighed om hovedmålet for Grønlandspolitikken, nemlig » . . . Grønlandernes udvikling til selvstændighed, det vil sige til en sådan modenhed i moralsk og økonomisk henseende, at de kan blive i stand til at leve i fri forbindelse med den øvrige verden, når landets nuværende afsondringstilstand engang i fremtiden ophører.«²⁰

Et middel til at nå dette mål var at »knytte Grønland så nært som muligt til Danmark og i så vidt et omfang som muligt at tilføre landet dansk civilisation og kultur.« Betænkningen henviste til, at der var stemning for dette i Grønland. Grønlandere skulle lære dansk. Også det var der stemning for. Det danske sprog var en betingelse for »den bevidste stræben hen imod den nærmest mulige tilknytning mellem Danmark og Grønland.« (s. 15).

»Afsondringstilstanden« skulle opretholdes indtil videre, dvs. Kongelig Grønlandske Handels monopol på handel og besejling. Be-

20. Betænkning afgivet af det i december måned 1920 nedsatte udvalg til drøftelse af de grønlandske anliggender, København 1921, s. 15. Fire grønlandere var med, to præster og to udstedsbestyrere.

19. Mathias Storch var aktiv i vækkelsesbevægelsen og en af initiativtagerne til debatten om det at være grønlander.

grundelsen var den samme, som var givet lige siden det første store angreb på monopolet i 1930'erne (se note 18): at handelen ikke skulle være en indtægtskilde for statskassen, men at monopolet skulle sikre, at landet blev forsynet med nødvendige varer; og ved sine priser skulle monopolet sørge for, at befolkningen ikke solgte mere, end den kunne undvære. En privat handel ville blive drevet efter profithensyn, og grønlænderne var på nuværende tidspunkt ikke i stand til at konkurrere men kunne kun producere til eget behov. Inden landet blev åbnet, var det helt nødvendigt at hjælpe grønlænderne til at blive herrer over de nuværende erhvervsilder, uafhængige af hjælp udefra. Ellers ville grønlænderne fra at være selvstændige erhververe sandsynligvis blive lavt betalt arbejdskraft for fremmede, lød argumentet (s. 18). Sælfgangsten blev endnu – skønt i krise – betragtet som fremtidens vigtigste erhverv med fiskeri og anden fangst som et vigtigt supplement.

Via forbedret og udvidet skolegang og bedre adgang til uddannelser skulle grønlænderne have mulighed for at opnå ledende stillinger inden for handel og administration, ligesom det tidligere var blevet muligt indenfor kirke- og skolevæsenet (s. 77f).

»Modenhed«

Der synes jo at være stor overensstemmelse mellem opfattelserne af Grønlands fremtid, som det kom til udtryk hos den grønlandske intellektuelle elite og i betænkningen. Parterne troede tilsyneladende, at de var af samme opfattelse, men jeg mener ikke, at de var det. Nøglebegreberne, der gik igen i betænkningens indledning – og som enten var ældre eller kan udledes direkte og indirekte af betænkningen – fik stor betydning for det politiske sprog siden hen (se nedenfor). Det var ord som: selvstændighed, modenhed, komme på højde, dansk kultur, dansk varetagelse af grønlændernes interesser, og knytte Grønland nærmere til Danmark. Ud fra disse begreber kan man opfatte to forskellige veje for grønlændernes fremtid, afhængig af, hvilke associationer/hvilket indhold begreberne tillægges:

grønlandsk autonomi, eller integration i (eller assimilation til) dansk kultur.

Fortolkningen af begrebet selvstændighed er vigtig. Udsagnet om selvstændighed i betænkningens indledning (jvf. citatet s. 103) behandler selvstændighed og modenhed som synonyme. Det blev forstået som »barnets« gradvise selvstændiggørelse i forhold til den »voksne« – jvf. den typiske koloniale mor-barnmetafor, en tradition som i dansk-grønlandsk sammenhæng i alle fald gik tilbage til tiden omkring 1840 (se ovf. s. 102).

Grønlændernes forestillinger var mere vidtgående. Når de ønskede selvstændighed, var det som nævnt selvstændig varetagelse af egne anliggender, de tænkte på. Men de tog det for givet, at vejen ad hvilken de skulle nå det, var efter en dansk model; og de udtrykte, at de opfattede danskerne som villige til at sørge for selvstændiggørelsen.

På den ene side var der altså fuld opbakning fra de styrede grønlænderes side til mål og midler i dansk Grønlandspolitik, hvilket passer ind i teorierne om kulturel hegemoni (se side 97). På den anden side må antagelsen om et kulturelt hegemoni modificeres, hvis de styrende og de styrede ikke forstod det samme ved det.

For at komme problemet lidt nærmere vil jeg nu inddrage en anden del af den grønlandske elite, nemlig den politiske og undersøge dens etniske og nationale bevidsthed og rolle i det kulturelle hegemoni – med overgangen fra fangst til fiskeri i Vestgrønland som baggrund.

Det kulturelle hegemonis stærkeste bastion

Med lov om Styrelse af Grønland, 1908 blev de tolv forstanderskaber (ovf. s. 101) afløst af 62 kommuneråd og to landsråd, et for Nord- og et for Sydgrønland. De to landsråd, fra 1950 et landsråd, fungerede fra 1911 til 1979 som grønlændernes øverste rådgivende forsamling overfor den danske regering og embedsmændene i Grønlandsadministrationen. Landsrådsmedlemmerne blev (til 1950) valgt af valgkredsens kommunerådsmedlemmer for

6 år ad gangen; medlemmerne var altså indirekte valgt. Alle grønlandske mænd var valgbare (25 år) og havde valgret (22 år). Kvinderne fik først valgret i 1948.

Indtil 1925 var rådene rent grønlandske forsamlinger bortset fra landsrådsformanden, der var landsdelens øverste embedsmand. Med Styrelsesloven i 1925 fik også danskere i Grønland valgret og blev valgbare under henvisning til, at det ville styrke samarbejdet mellem grønlandere og danskere.²¹

Når rådene oprindeligt var uden danske medlemmer, skyldes det styrets håb om, at man så bedre ville kunne få grønlandernes virkelige mening om deres egne anliggender at vide. Forstanderskaberne virkede her ikke længere efter hensigten. Det ville også være en bedre vejledning for myndighederne, når sagerne fik en mere ensartet behandling. Endvidere ville grønlandernes interesse for deres fælles anliggender blive udviklet, når de skulle være med til at behandle sager og give regler for en hel landsdel.²² Endelig var det udtrykte formål at udvikle grønlandernes »selvstyre og selvansvar«, så de efterhånden kunne opnå myndighed til mere frit og selvstændigt at træde i forbindelse med omverdenen »som en del af det danske rige«.²³

Landsrådene blev et meget vigtigt led i det danske herredømme. Deres sanktion – hvad enten den var givet frivilligt eller mere af tvungent – blev den fornemste legitimering for

danskernes »milde regime«. Her blev det dansk-grønlandske samarbejde demonstreret. For det danske styre var landsrådene »grønlandernes stemme«. Derfor kan man heller ikke blot tale om magt og undertrykkelse. Den danske paternalisme var ikke alene på danske præmisser. I det politiske miljø, landsrådsmøderne udgjorde, mødte landsrådsmedlemmerne/grønlandernes politiske talsmænd en ideologi, der bekræftede over/underordningsforholdet. Men den gjorde det på en sådan måde, at medlemmerne godtog styret som værende i grønlandernes egen interesse.²⁴ Desuden blev de opdraget til en politisk adfærd, som danskerne kunne holde styr på. Landsrådsmedlemmerne lærte at træffe beslutninger efter disciplinerede drøftelser og kompromis'er, og lade samfundshensyn gå over lokale hensyn. Gennem landsrådsmedlemmerne blev befolkningens ønsker og kritik samlet sammen.

Oprettelsen af landsrådene kan man kalde for både forén-og-hersk og del-og-hersk. Forén-og-hersk-politik på landsdelsplan, fordi der her blev skabt en forudsætning for en politisk samling af befolkningen i landsdelen på tværs af geografiske og sociale skel.

24. I 1932–33 fremkom Syd- og Nordgrønlands landsråd (sandsynligvis helt spontant) med nogle udtalelser i anledning af den norske okkupation af dele af Østgrønland (1931) og den efterfølgende retssag og dom ved den internationale domstol i Haag (1933): »Sydgrønlands landsråd, der repræsenterer over halvdelen af Grønlands befolkning, udtaler enstemmigt ud fra 200 års erfaringer sin ubetingede tillid til Danmarks ledelse af de grønlandske anliggender, idet Danmarks ledelse altid har tilstræbt fremgang for den grønlandske nation i kultur og levevilkår uden derved at tage hensyn til, om Danmark fik nogen fordel af landet. «, Beretn. og Kundgør. 1932, s. 938f. Efter at have udtrykt sin glæde over, at Danmark efter dommen havde suveræniteten over hele Grønland, udtalte Nordgrønlands landsråd: »Vi ønsker slet ikke, at fremmede nationer i fremtiden får adgang til at tage besiddelser i Grønland. Vi vil kun høre til de danske. Gid Danmark kan beskytte vort land, og dets hav. Gid de to nationer, de danske og grønlanderne, slutter sig sammen ved samarbejde og fremgang.« Beretn. og Kundgør. 1933, s. 176.

21. Jvf. betænkningen 1921, s. 33. Udvalget begrundede bl.a. det ønskelige i et samarbejde med, at det at danskerne havde været udelukket, havde medført, at »danskere og grønlandere bevidst eller ubevidst er kommet i modsætningsforhold til hinanden.« De to landsråd gik ved møderne i 1920 ind for, at danskerne kunne vælges til de grønlandske råd, Beretn. og Kundgør. 1918–22, s. 375 og 383.

22. Rigsdagsforh. ang. Lov om Styrelse af Grønland, 1908. Bemærkninger til lovforslaget, s. 11. Vedr. Landsrådenes kompetence: Landsrådene skulle udtale sig om alle lovforslag, der angik Grønland. De kunne medvirke til at fastsætte regler for hele landsdelen, som f.eks. regler for fattighjælp, fredning og bosættelse. Medl. kunne selv stille forslag.

23. Betænkning over lovforslaget af 27/4 1908, s. 2.

Det skete af hensyn til det danske styres administration men også med den hensigt at lære grønlænderne samfundsansvar. Samtidig kan man også tale om en del og herskpolitik, fordi de to landsdele blev yderligere skilt ad ved oprettelsen af to landsråd.²⁵

Landsrådene forenede den grønlandske politiske elites interesser med den danske koloniforvaltnings. De bidrog til at lære grønlænderne »selvstændighed« – og set med danske øjne var det fornuftigt at styre i samarbejde med grønlænderne, fordi det ville give færrest gnidninger.

Men hvorfor havde Danmark overhovedet interesse i at beholde det fattige Grønland? – For det første belastede Grønland ikke statsbudgettet. For det andet var der Danmarks ære. »... trods alle misgreb har Danmark fortjeneste af at have bevaret mod ødelæggelse det naturfolk, som bebor Grønlands kyster. ...²⁶ Endelig var der også et mere materielt udbytte eller potentielt udbytte i form af råstoffer i Grønland. Men nogen guldgraverdrøm udgjorde Grønland ikke. Der var ikke det store at hente i undergrunden eller havet. Det kan være med til at forklare den tidlige kontinuitet i danskernes Grønlandspolitik og i grønlændernes oplevelse af, at Danmark ønskede at varetage grønlændernes interesser. Kontinuiteten blev imidlertid brudt, da der blev noget at komme efter; nemlig fisk.

Fra ekspert til lærling

Da torsken meldte sin ankomst i de grønlandske farvande i stort omfang, blev færingerne meget interesseret. De havde store problemer med fiskeriet hjemme, og havde ikke økonomiske kræfter til at anskaffe trawlere til at fiske på bankerne. Rygtet gik, at der til gengæld var vældige torskerigdomme ved

Grønland. Færingerne krævede og fik i løbet af perioden 1925 til 1939 gradvis adgang til at fiske på det grønlandske søterritorium og helt ind til fastlandet på en strækning fra Frederikshåb distrikt til Sukkertoppen distrikt med flere støttepunkter i land til at oplagre fangst og indtage drikkevand.²⁷ Til trods for bruddet på afspærringspolitikken og grønlændernes protester blev færingeres krav imødekommet af den danske regering – det var billigere at løse de færøske/danske statsborgeres betrængte økonomi på den måde. Desuden var der nationalbevægelsen på Færøerne, bl.a. en strid om det færøske sprogs placering i skolen og retsvæsenet.

Færingernes krav kom i en periode, hvor sælfangsten i Sydgrønland gik så meget tilbage, at den i 1930 var $\frac{1}{3}$ af, hvad den havde været i 1900. Samtidig var befolkningen forøget med ca. 30%. Også i Nordgrønland var der en tydelig tendens til tilbagegang i sælfangsten. I samme periode steg salget af torsk kraftigt – fra 1926/27 oversteg værdien af torskesalget spæksalget. I 1910 var de første fiskehuse blevet oprettet, og grønlænderne var begyndt at fiske fra både med langline (hvor det før var fra kajak med pilkning eller håndsnøre med 1–2 kroge). Det var Grønlands Styrelse/Kongelig Grønlandske Handel, der drev fiskehusene, hvor fisken blev saltet, og hvorfra den blev ført til København og solgt.²⁸

Overgangen fra fangst til fiskeri, særlig i Sydgrønland, betød groft taget, at man gik fra overvejende selvforsynende naturalieøkonomi til overvejende pengeøkonomi med fangst som supplement. I de nordligste distrikter forblev sælfangst erhvevsgrundlaget.

Erhvervsomlægningen betød tab af den prestige og erfaring, der var knyttet til sælfangsten (se ovf. s. 98f). I danske øjne var sælfangeren symbolet på den naturlige og oprindelige og uspolerede indfødte. I egen og i andre grønlænderes opfattelse var sælfange-

25. Et mindretal i udvalget, nedsat af indr.min. i 1920, heraf tre grønlændere, havde ønsket eet landsråd fremfor to. To råd ville »bevirke en splittelse mellem de to landsdele og således være til skade for hele Grønlands politiske udvikling. « Betænkningen 1921, s. 37.

26. Betænkning over lovforslaget 1908, s. 2.

27. Der blev skelnet mellem »indre farvande«, dvs. de indenskærs områder og fjordene – og »søterritoriet«, dvs. området indenfor 3 sømile afstand fra skærgårdens yderste punkter ved lavvande.

28. Axel Kjær Sørensen op.cit. s. 44ff.

ren garanten for livets opretholdelse, ligesom han var økonomisk basis for koloniadministrationen, der helst ikke skulle koste mere, end den grønlandske produktion kunne bære. Fangerne var eksperter, men sælfangstens årtusindgamle erfaring var ikke til nogen hjælp nu. Rationelt, dvs. økonomisk udbyttegivende fiskeri måtte grønlænderne lære af danskerne. De havde kun erfaring med småfiskeri til eget forbrug. Nu skulle de lære at fiske »stort« og forarbejdede fisken, og i forarbejdningsprocessen (saltning og pakning) var de ikke egne herrer. Hidtil havde de selv fremstillet og besiddet alle redskaber til fangst og forarbejdning og havde haft hævdivunden brugsret til fangstfelterne. Fiskeriteknologien kendte grønlænderne ikke, og fiskeri er langt mere kapitalkrævende end sælfangst, hvad redskaber, bl.a. både og forarbejdningsanlæg, angår. Og fiskefelterne var der ingen hævdpå, når de lå længere ude, end grønlænderne var vant til at tage hen.

Hidtil havde grønlænderne haft husholdningsøkonomien, fangerlivsformen og teknikken som deres eget råderum med monopolet som ramme. Nu mistede de dette særlige råderum samtidig med, at monopolet alvorligt blev anfægtet gennem færingerne. Hvad betød det for forholdet mellem det danske styre og grønlænderne? Hvad betød det, at danskernes og grønlændernes interesser ikke længere var sammenfaldende? Hvordan gik det med det danske herredømmes legitimitet, når beskyttelsespolitikken blev undermineret ved, at færingerne fik ret til at fiske ved de grønlandske kyster? Og hvordan stod grønlænderne rustet ideologisk og kulturelt til at overkomme denne nye situation i en periode med erhvervsskift – hvad betød det for deres opfattelse af sig selv og i relation til danskerne – etnisk og nationalt?

I det følgende vil jeg belyse spørgsmålene

ud fra den grønlandske politiske elites – her afgrænset til landsrådsmedlemmernes – reaktion.²⁹

Hvordan gøre grønlænderne »modne« og hvor hurtigt

I landsrådsdebatterne om færingernes stadige, øgede krav om adgang til at fiske i de grønlandske farvande spillede de allerede nævnte begreber »modenhed« og »komme på højde med andre nationer« en stor rolle. Landsrådsmedlemmerne anvendte begreberne ligesom i digtene og i 1921-betænkningen (jvf. s. 100 og s. 103): De sammenlignede grønlænderne med de mere modne nationer og mente, at danskernes beskyttelse var helt nødvendig, så længe grønlænderne ikke var modne. Men når de var blevet det, skulle beskyttelsen falde bort.

Spørgsmålet er, om landsrådsmedlemmerne tænkte, at en væsentlig begrundelse for det danske herredømme hermed også faldt bort. Opfattede de grønlandske landsrådsmedlemmer »modenhedsbestræbelsen« som et dansk ønske om at overflødiggøre sig selv? Overfor grønlænderne havde danskerne jo gang på gang understreget, at deres vigtigste mission i Grønland var beskyttelsen af grønlænderne under »modningsprocessen«. »Modenhed« blev i lyset af »selvstændighed« under alle omstændigheder noget meget efterstræbelsesværdigt for den grønlandske politiske elite. Men begreberne var defineret af danskerne.

I 1925 havde færingerne fået adgang til havfiskeri (uden for søterritoriet) med et støttepunkt i land. I 1926 ansøgte de regeringen om adgang til søterritoriet og en bedre havn. Grønlands Styrelse var imod med den begrundelse, at ønsket om åbning var styret af profithensyn: de fleste grønlændere havde ikke opnået den modenhed, der skulle til.³⁰ I færingersagen kom Styrelsen i klemme mel-

29. Med hensyn til erhvervsmæssig repræsentativitet udgjorde fangerne mere end $\frac{2}{3}$ af medlemmerne i begge landsråd i 1911, mens resten var ansat i kirken. I 1939 var ca. $\frac{1}{4}$ fangere og resten ligeligt fordelt mellem ansatte i kirke og handel. Der var ingen fiskere. Axel Kjær Sørensen op.cit. s. 269. I 1939 var fangerne og fiskerne underrepræsenteret.

30. Søren Spanner: Færøfiskeriet ved Grønland i 1920'erne, speciale i historie ved Århus Universitet 1982, s. 74.

lem regeringens lydhørhed overfor færingerne krav og dens egen ideologiske basis: at varetage grønlændernes interesser. Den kunne ikke hindre færingerne adgang til søterritoriet, og i 1927 fik landsrådene forelagt en lov herom.

Sydgrønlands landsråd beklagede i sin betænkning om loven, at det ikke var blevet hørt, som det burde ifølge Styrelsesloven (1925) – før loven var vedtaget – og skønt det ikke ville kunne ændre tilladelsen, så sagde det blankt nej til færingerne ønske. Landsrådet ønskede ikke monopolets ophævelse, »så længe grønlænderne ikke er nået så højt, at de kan sidestille sig med andre nationer.« Monopolet skulle opretholdes »endnu i en årrække, indtil grønlænderne er modne til at stå på egne ben.« I øvrigt anså landsrådet ledelsen af Grønland for at være »betryggende og tillidsvækkende, idet det er rådets bestemte håb, at der under den nuværende ledelse (retningslinie) kan opnås (efterhånden) større resultater til gavn for grønlændernes selvstændiggørelse.« (Beretn. og Kundg. 1927 s. 744).

Et medlem opfordrede til diskussion af, hvor længe monopolet skulle opretholdes, »med andre ord hvornår grønlænderne var modne til ophævelsen. . .« (s. 747). Den danske formand (landsfogden over Sydgrønland) nævnte – som sin personlige opfattelse – tre forudsætninger: 1) befolkningen skulle have et alment kendskab til dansk; det var nødvendigt, for at de selv kunne drive handel med fremmede. 2) Der skulle være verdensmarkedspriser ved både køb og salg, for at grønlænderne kunne lære pengenes og varenes »sande værdi« at kende. 3) En række grønlændere skulle sidde i betydende og ansvarlige stillinger indenfor handelen, så grønlænderne selv kunne overtage forvaltningen (s. 748).

Hele landsrådet var enig i, at man ikke kunne sætte en præcis tidsfrist, men at der skulle arbejdes på »fuldste kraft« for at udvikle grønlændernes selvstændighed hurtigst muligt, ikke mindst fordi der jo kunne komme krav fra andre nationer, som det ville være svært for Danmark at afvise trods dets bedste vilje (s. 748).

Der var en vis usikkerhed med hensyn til, om Danmark havde magt eller vilje til at værne grønlændernes interesser i denne sag. Derfor blev der, udenfor dagsordenen, stillet forslag om, at grønlænderne sendte repræsentanter til rigsdagen (s. 754f). Færingerne kom måske netop igennem med deres stadig stærkere krav, fordi de var repræsenteret i rigsdagen. Med grønlandske rigsdagsmænd ville der altid være nogle til at tale grønlændernes sag og give grønlandske ønsker større vægt.

Formanden afviste: Færøerne var en integreret del af Danmark; færingerne talte dansk; færingerne havde en gammel kultur, der betød at de kunne tage stilling til rigsspørgsmål. Her ville en grønlænder stå fuldstændig fremmed. Grønlænderne havde i Styrelsen »en naturlig repræsentation i Danmark«. Landsrådets medlemmer var enige: »da man ikke mente tiden tilnærmelsesvis moden«. Men de understregede retten til at blive hørt i alle vigtigere sager, der angik grønlænderne og Grønland.

»Verdensbilledet« i landsrådet

Det var formanden (det danske styres øverste repræsentant i Grønland), der indholdsbestemte »modenhed« og »selvstændighed«. Grønlænderne skulle blive i stand til at indgå selvstændigt på det kapitalistiske verdensmarked, bl.a. ved selv at forvalte handelen. Formandens perspektiv var handels- og bejlingsmonopolets ophævelse. Det var det, selvstændiggørelsen vedrørte.

Landsrådsmedlemmernes mål var selvstændighed og sidestilling med andre nationer. Hvad angår formandens model for fremtiden, så har de ikke haft forudsætninger for at sætte spørgsmålstegn ved den. Den lukkede verden med monopol og afspærring havde varet i godt 150 år.

I 1927 var den grønlandske begrundelse for Danmarks herredømme intakt: Grønlænderne havde mere end nogensinde brug for erhvervsudvikling under Danmarks beskyttelse. Men grønlændernes tillid vaklede med hensyn til varetagelsen af deres egne interesser. Den politiske elite havde fået indsigt i,

at man var politisk mere magtesløs end færingerne.

Landsrådsmedlemmernes horisont var ligesom formandens, det økonomiske område. Det kunne hænge sammen med en lang tradition, som både grønlænderne og danskerne har bidraget til: For grønlænderne havde alt samfundsliv haft fangsten som centrum. Det var opretholdelsen og ophjælpsningen af grønlændernes fangst, der blev det centrale i dansk Grønlandspolitik.

Men fordi der blev fokuseret så meget på grønlændernes fangst, produktion og handel, kom grønlænderne til at stå svagt i det politiske møde med danskerne. Sælfangerlivet havde været det centrale i grønlændernes hidtidige kultur. Da sælfangstens betydning svandt, blev erhvervsudvikling, dvs. oplæring i det nye fiskerierhverv med tilhørende teknik og forsøg på at skaffe sig indflydelse på produktionsprocessen og salget, på det nærmeste synonymt med kulturudvikling. Blikket var rettet fremad mod en tidsubestemt opfyldelse af dette ikke nærmere definerede mål. Man havde en vision om igen at blive erhvervmæssigt selvhjulpne, men var i praksis afhængig af dansk model og vilje.³¹

Landsrådene var det centrale forum for det dansk-grønlandske samarbejde. Men foruden at magtfordelingen strukturelt var skæv, var det et samarbejde mellem to parter, hvor den ene var »modelstærk« og den anden »modelsvag«.³² Danskerne havde forestillinger og begreber f.eks. om, hvordan fiskeriet skulle udvikles, og hvordan samfundet skulle indrettes, når der ikke længere var noget monopol –

31. I Sydgrønland, hvor overgangen til fiskeri var hurtigst og mest omfattende, ønskede landsrådet gang på gang – i lyset af færingerfiskeriets stigende omfang – at der skulle ske en hurtigere erhvervsudvikling med mere grønlandsk indflydelse. Grønlandske udstedsbestyrere skulle uddannes, så de kunne erstatte de danske (Beretn. og Kundg. 1929, s. 311ff). De grønlandske fiskere skulle selv tilberede fisken og sælge den som et færdigt produkt til KGH. Saltningen skulle foregå i deres egne saltehuse eller pramme og motorbåde, så de kunne følge fisken og forarbejde den på stedet (B og K 1931, s. 732f; 1934, s. 379f; 1937, s. 1125f; 1939, s. 163ff).

forankret i et dansk kulturelt verdensbillede; mens landsrådsmedlemmerne ikke havde »relevante« forestillinger. »Verdensbilledet« i landsrådet og sproget til at beskrive det var (selvfølgelig) stærkt præget af dansk politisk kultur. Udenfor landsrådet – f.eks. i digte – får man ikke det samme indtryk af, at grønlandsk kultur var fortid, og at grønlænderne var helt afhængige af danskerne med hensyn til udformningen af fremtiden.

Kalaaleq, han sidder på en skærgårdsø
og ser på sommerens sol.

Af varmen er hele sneen smeltet bort
mens jorden er blevet plantegrøn.
Men han føler slet ingen frygt
thi han sidder ej på et stykke is,
og hans plads vil da ikke smelte op,
den består af den hårde klippesten.

Ifald nu kalaallit vil fremskridt gerne ha'
lad dem sidde på en sikker klippegrund.
Men hvor finder man siddeplads,
der ligger fast på sten,
som hverken stormen eller solen slår itu?
Det er de kolde landes kultur,
som vore forfædre havde betrådt,
som de stræbsomme nu kalder for:
Vore forfædres rigtige ånd.³³

Robert Petersen kæder digtet sammen med

32. Stein Bråten: Dialogens vilkår i datasamfundet, Universitetsforlaget, Oslo 1983, s. 25f. Bråten mener, at deltagere i »symbolsk samhandling« (her landsrådsmøderne) har eller søger modeller af sagsområdet og forestillinger om hinanden. Hvis der er tale om et lukket sagsområde, hvor andre deltagere og perspektiver er udelukket, vil den modelsvage part søge at tilegne sig den modelstærke parts modeller/forestillinger. Erhvervsudviklingen var et område, hvor det danske kulturelle hegemoni stod stærkt.

33. De to sidste vers af Kristen Poulsens digt »Polarlandets kultur«, oversat og kommenteret af Robert Petersen i dennes udtrykte og udaterede værk: Den grønlandske litteratur – fra Hans Egede til 1970'erne, s. 132. En anden digter, Pávia Petersen appellerede i digte fra omkr. 1930 til de nye generationer om at tage ved lære af forfædrenes initiativ, mod og opfindsomhed (rejser, farefuld kajakfangst osv) Robert Petersen, s. 95.

nogle artikler, digtets forfatter, Kristen Poulsen skrev i sidste halvdel af 1930'erne, hvor han slog til lyd for, at fiskeriet hentede inspiration i det gamle fangerhverv, som havde klaret sig uden hjælp udefra. Det er det, »forfædres rigtige ånd« kan have betydet (R. P. s. 133).

Det »milde regime« viser tænder

I 1939 kom de endelige indrømmelser til færingerne. Sydgrønlands landsråd fik forelagt en lov, som udvidede området for færingerenes fiskeri både i nord og syd og på visse strækninger helt ind til fastlandet, dog ikke i fjordene.³⁴

Det »milde regime« afslørede nu en ny side: åbenlyse trusler. Formanden sagde i sin velkomsttale til det nyvalgte landsråd, at han glædede sig over, at landsrådsmedlemmerne efterhånden havde lært at arbejde for hele Grønlands vel, hvor de i begyndelsen især havde plejet lokale interesser. Nu appellerede han til dem om at arbejde ud fra hele rigets vel. Hvis forholdet til den danske regering blev forringet, ville det alvorligt hæmme det fælles arbejde for udvikling og fremgang. Grønlands stilling som en del af det danske rige kunne for første gang komme ud for en svær belastning.

Landsrådet protesterede bittert og afmægtigt (S.grl.lr 1939 s. 123ff): De blev direkte og indirekte tvunget til at godkende denne lov. Monopolet var jo grønlændernes eneste mulighed for at udvikle sig økonomisk og kulturelt. Grønlænderne var endnu ikke rede til en åbning af landet. Gang på gang havde landsrådet bedt om hjælp til at kunne udnytte fangstområderne bedre. Var der dog blot blevet gjort mere for at fremme de frie erhverv, før denne lov!

Den danske formand advarede landsrådsmedlemmerne: en kløft mellem landsrådet og regeringen ville også være en kløft mellem

landsrådet og styrelsen. Dette ville være langt farligere for grønlænderne end færingerenes fremtrængen (s. 126).

Så bøjede landsrådsmedlemmerne sig: Resigneret og tvunget ville de afholde sig fra at protestere, på grund af en »rodfæstet tillid til Grønlands Styrelse«. Men landsrådet burde have været hørt før lovens vedtagelse, og dette var absolut sidste indrømmelse.

Nordgrønlands landsråd sluttede sig til Sydgrønlands landsråds resignerede accept og understregede behovet for erhvervsudvikling så grønlænderne kom på højde med de fremmede. Jeg citerer et af medlemmernes argument for at bøje sig for det uundgåelige, fordi det kan ses som et typisk eksempel på det »verdenssyn« eller snarere: det politiske sprog, der havde udviklet sig i landsrådet:

». . Vi ved, at den grønlandske nation er meget forskellig fra andre nationer. Vore forfædre har altid betragtet landet som deres eget, og denne mening er stadig fremherskende blandt den almindelige erhvervsbefolkning. Det er nu 200 år siden, at vi fik tilknytning til Danmark, vi er så indlevet i den styreform, som nu bruges, og vi har haft lejlighed til at prøve den længe. Vi kan være enige om, at det er den styreform, som er bedst for grønlænderne. Den bringer os stadig fremad, og derfor må vi holde på den; det er ikke alene monopolhandelen, det drejer sig om, men det er grønlændernes vel. .« (s. 211).

Det danske styre var stadig det bedste for grønlænderne, fordi det arbejdede for grønlændernes fremskridt. Det mente man også i Sydgrønlands landsråd, men der var alligevel enkelte, der ønskede at samle grønlænderne politisk. I 1938 havde et medlem foreslået, at de to landsråd og landsdele blev slået sammen. Det ville betyde meget for Grønland kulturelt og udviklingsmæssigt. Kun tre andre medlemmer ytrede sig i den efterfølgende debat, og af dem var der kun een, der støttede forslaget. Formandens argument, at forslaget ikke var tilstrækkeligt motiveret, synes at have overbevist medlemmerne. (Sydgrl. landsråd 1938, s. 29f).

I 1939 var forslaget svækket til, at landsrådene burde holde fællesmøder, men begrundelsen var stærkere formuleret: Fælles-

34. Loven var en bemyndigelseslov til statsministeren. Landsrådene skulle høres inden den endelige afgørelse, Axel Kjær Sørensen, s. 80f.

møder ville give en hurtigere behandling af sagerne, og grønlænderne ville få mere forståelse for fælles anliggender end nu, hvor landsrådene ikke fik lejlighed til at tale sammen. Men først og fremmest ville fælles møder »knytte den spredte grønlandske befolkning fra nord og syd nærmere sammen til et folk. Uden denne mulighed vil det lille grønlandske folk altid være et splittet folk, der intet formår. « Alle sluttede sig til forslaget. (S.grl.lr. 1939).

Appellen til national følelse og samling havde sin virkning i 1939. Der er nok ikke tvivl om, at den gradvise åbning af landet for færøske fiskere uden nogensomhelst grønlandsk indflydelse har understreget behovet for, at grønlænderne blev samlet under samme politiske tag. Formanden havde i åbningstaler (1936 og 1939) talt om landsrådenes betydning for udviklingen af grønlændernes samfundsfølelse. Men Sydgrønlands landsråd ønskede, at grønlænderne udviklede mere end samfundsfølelse for landsdelen fremfor hjemegnen, nemlig nationsfølelse.

Man kan sammenfatte nationsfølelsen, som den kom til udtryk i landsrådene til noget i retning af dette: Grønlænderne (vestgrønlænderne/de to landsdele) må sluttes sammen. De er et lille folk, som kun har det at leve af, som Grønland byder på. Grønlænderne har førsteret til Grønlands fødekilder, for de har altid boet og fanget der. De har fået et stærkt behov for beskyttelse (at landet forbliver lukket for fremmede), mens de oplæres i at udnytte landets nye ressourcer.

Når man som udenforstående prøver at begribe indholdet af nationsfølelse (og nationalisme), er det vigtigt at interessere sig for gruppens etniske identitet, ikke mindst historiebevidstheden. Landsrådene skulle være med til at gelejde grønlænderne igennem den svære omstilling fra et traditionelt til et moderne samfund. I den moderne europæiske forestillingsverden, som landsrådene blev inddraget i, var grønlændernes lange historie fortid – der var ikke noget i fangerkulturen, der kunne bruges i den nye tid, baseret på et fiskeri, der skulle kunne konkurrere på verdensmarkedet. Landsrådsmedlemmerne lod (som landsrådsmedlemmer) fortiden være

fortid og stræbte efter det slagordsprægede mål: at komme på højde med andre nationer. Landsrådene var selvfølgelig ikke lig med befolkningen. F.eks. kom historiebevidstheden langt stærkere til udtryk udenfor landsrådet.³⁵ Men landsrådet var betydningsfuldt, fordi det udgjorde navlestrengen mellem »moderen« og »barnet« i danskernes øjne.

Til at illustrere forskellen udenfor og indenfor landsrådssalen vil jeg afslutte artiklen som jeg begyndte den, med en debat om grønlænderne og sproget.

Den grønlandske elite og det danske sprog

Debatten i 1910'erne om det at være grønlander bragte bl.a. det synspunkt, at et særkende ved grønlænderne var det grønlandske sprog (jvf. ovf. s. 97). Det var talsmænd for de fastansatte og fastlønnede, der stod for den opfattelse. Talsmændene for fangerkulturen nævnte dansk levevis som en anklage mod de ansatte, men det danske sprog blev ikke debatteret. Grønlandsk var på den tid en selvfølge, det sprog grønlænderne talte (og skrev) hjemme og ude – overalt i samfundet. Kun i den administrative top var dansk det normale.

En snes år senere var der byttet radikalt om på de to sprogs status, idet det danske sprog i mellemtiden var blevet nøglen til den kultur, grønlænderne måtte tilegne sig, hvis de skulle leve i selvstændig forbindelse med den øvrige verden. »Det er tidens krav, at vi

35. Det gjorde den, som nævnt, i digte. Frederik Nielsen skrev i 1934 en historisk roman: *Tûmarse*, oversat til dansk af forfatteren 1980, *Det grønlandske selskabs skrifter XXIV*. Romanen foregår på en boplads i midten af forrige århundrede, inspireret af en autentisk begivenhed. Hans Lynges: *Den usynlige vilje*, 1938, er oversat af Kirsten Thisted i 1990. Romanen foregår før kristendommens indførelse. Kirsten Thisted fortolker i et efterord Hans Lynges hensigt: at grønlænderne ikke må glemme deres fælles fortid i fremtidsrusen. De må kæmpe i forlængelse af forfædrenes traditioner.

tilegner os et kultursprog«, sagde et landsrådsmedlem i 1937, da han foreslog at få danske lærere sendt til Grønland for at få gang i en mere effektiv danskundervisning. Grønlændernes kulturelle udvikling var afhængig af, at de tilegnede sig den europæiske kultur – både på grund af fiskerierhvervets betydning, og fordi tiden for landets åbning nærmede sig.³⁶

Der var enstemmig tilslutning til forslaget. I indlæggene gik det igen, at dansk var nødvendigt »for at komme på højde med andre nationer« og af hensyn til »fremgang for den grønlandske befolkning«. Det kunne være udtryk for et ønske om at blive i stand til selv at drive fiskeri økonomisk, og »styre og administrere sit eget land engang i fremtiden (et medlem, s. 1109). Altså at dansk blev set som et middel til at opnå større autonomi. Men man kan også fortolke nogle af udtalelserne som et ønske om at kunne dansk for at tilegne sig den europæiske kultur som noget værdifuldt i sig selv.

Disse forskellige syn på det danske sprogs rolle kan man genfinde i 1921-betænkningen. Det danske sprog ansås som en betingelse for, at en så nær tilknytning som mulig mellem Danmark og Grønland blev vellykket, (Bet. s. 15); og nødvendigt, hvis grønlænderne skulle have adgang til »kundskaber og kultur« (s. 58). Men dansk blev også – implicit – betragtet som et middel for grønlænderne til at få uddannelse til at opnå de ledende stillinger

i Grønland. Et flertal i udvalget mente, at uddannelse til sådanne stillinger skulle være de samme, som hvis det havde været danskere, der søgte dem (s. 78).

For landsrådsmedlemmerne var det danske sprog et middel til »fremgang«, i overensstemmelse med dansk grønlandspolitisk tankegang. Udenfor landsrådet var der ikke samme overensstemmelse mellem danske og grønlandske normer, og hvad der skulle sættes på dagsordenen. Her blev det danske sprog debatteret ud fra overvejelser om selve den grønlandske kulturs situation efter 200 års koloniherrredømme.

I 1938 skrev den grønlandske seminarie-lærer Augo Lyngé en kronik i Berlingske Aftenavis (17/8) under overskriften: Bør dansk indføres som skolesprog i Grønland? Dansk, mente han, burde ikke blot være et fag men være undervisningssproget i skolen. Et så lille folk som det grønlandske havde ikke nogen eksistensmuligheder, hvad angik race, kultur og sprog. Kristendommen havde sejret. Uden den ville eskimoerne også have stået på et lavere kulturtrin. Det eskimoiske blod var efterhånden blandet op med dansk. Alligevel betragtede grønlænderne sig som eskimoer. Dels fordi det eskimoiske sprog var bevaret, dels fordi grønlænderne var vænnet til at betragte sig som et andet folk end det danske. Kulturelt stod grønlænderne nu på en skillevej. Erhvervsskiftet var en kendsgerning, fordi Styrelsen havde haft vilje til at »føre grønlænderne fra det primitive jægerstadium til mindre kulturfjendske erhverv.« Det eneste, der var tilbage af »eskimoisme« i Grønland, skrev han, var sproget. Men når landet blev åbnet, ville det gå med sproget, som det var gået med religionen, blodet og kulturen.

De steder, hvor et flertal af befolkningen måtte ønske det (især i kolonierne), skulle dansk indføres som skolesprog. Foreløbig kunne eskimoisk bibeholdes som kirkesprog og i religionsundervisningen. Det eskimoiske sprog kunne ikke føre grønlænderne længere frem, og det isolerede dem. Landet blev snart åbnet – det havde erfaringerne med færingerne vist. Udviklingen burde forceres. Dansk som skolesprog ville betyde kaos i begyndelsen, men »eskimoerne i Grønland er

36. Gerhard Egede, Beretn. og Kundgør. 1937, Sydgrl. lr., s. 1107ff. I 1925 var dansk blevet obligatorisk fag i skolen, og dansk var en forudsætning for at få en uddannelse til ledende stillinger i Grønland (Lov om Grønlands Styrelse 1925, §26 og 33). Det var en opfølgning af 1920-udvalgets anbefalinger vedr. de grønlandspolitiske mål (jvf. ovf. s. 103f). Formålet med danskundervisningen var at føre børnene ind i et »kultursprog« (Kirkeministeriets læseplan for den grønlandske børneskole, 1935, 11). I efterskolen, en 4-årig skole efter den 7-årige børneskole, skulle dansk have flere timer end grønlandsk og i stigende grad benyttes som undervisningssprog. – Der var indført et løntillæg, hvis en grønlander i handels og administrationens tjeneste kunne dansk eller havde dygtiggjort sig i Danmark (Nordgrl. lr. 1939, s. 202).

allerede afnationaliseret, og det eskimoiske sprog er kun et skalkeskjul. .«

Augo Lynges stod alene med sin tilintetgørelse af grønlanderne som etnisk gruppe. Hans synspunkter kan anskueliggøre den yderste konsekvens af, hvad jeg anser for en typisk dansk, underspillet stærk bedreværdsfølelse, som træder frem, når danskerne er i majoritetsposition. Det »milde regime« kan være et barskt regime på sin egen stille måde (passiv assimilation).

Augo Lynges fik et modindlæg i Berlingske Aftenavis (20/10) skrevet af en ung grønlander, Jens Kleist bosat i København – under overskriften: Et forsvar for grønlandsk sprog og kultur. Som »en grønlander, der føler sig som grønlander« måtte han mene, at grønlandsk var det nyttigste redskab til at fremme folkets hele udvikling. Et folks sprog var ikke dødsdømt, blot fordi folket var lille. Kirken havde været uforstående over for den eskimoiske kulturs livsværdier, men det gjorde ikke den eskimoiske kultur lavtstående. Tværtimod havde grønlandske digtere hentet kraft i den til at minde grønlanderne om, at »de er et folk, een grønlandsk nation«. Grønlanderne var eskimoer, ligesom de folk fra Stillehavet til Østgrønland, som talte eskimoisk. Hvad om grønlanderne fik samkvem med deres eskimoiske stammefrænder! Hvordan kunne man betragte den eskimoiske kultur som kulturfjendsk? Fremgang var ikke ensbetydende med slavisk efterlignelse. Hvis Grønland blev åbnet, behøvede det ikke at betyde en fare for det grønlandske sprog, blot man fastholdt grønlandernes ret til deres eget land.

Grønlanderne ønskede bedre undervisning, også i dansk. Men undervisningssproget burde alene være grønlandsk. Hvad videreuddannelse i Danmark angik, ønskede han det for det størst mulige antal grønlandere.

Jens Kleist så ikke det grønlandske sprog som noget i sig selv identitetsskabende men som et middel til at binde grønlanderne sammen til et folk gennem litteraturen, og til at skabe et fællesskab mellem alle eskimoer. Augo Lynges kronik og Sydgrønlands landsråds »råb på dansk« fremkaldte udtalte natio-

nale og begyndende (?) pan-eskimoiske følelser. Det viste sig også under forhandlingerne om danskundervisningen mellem fire grønlandske repræsentanter og Rigsdagens Grønlandsudvalg i 1939.³⁷

De to nordgrønlandske repræsentanter adskilte sig meget fra de to sydgrønlandere, som vel overhovedet var de mest varme fortalere for dansk, Augo Lynges (ikke medlem af landsrådet) og forslagsstilleren i 1937, (se ovf. s. 112). Forskellen kan skyldes personligheder men også, at erhvervsskiftet var stærkere i Syd- end i Nordgrønland. Landsrådsmedlemmet fra Nordgrønland var uenig med Sydgrønlands landsråd i, at det grønlandske sprog var utilstrækkeligt til at opnå fremskridt, »... som om det grønlandske sprog ikke skulle være et kultursprog. Grønlanderne burde bevare det eskimoiske sprog, som de havde fælles med alle de eskimoiske folkegrupper. I det grønlandske sprog lå den grønlandske samfølelse.« Han var imod den opfattelse, at kultur var lig med dansk kultur. Men dette hindrede ikke, at han og hans familie ville tilegne sig dansk kultur, så godt de kunne.³⁸

Det, grønlanderne holdt mest af, sagde den anden nordgrønlander, var deres land og deres sprog. Først derefter var det Danmark. Kravet om dansk som undervisningssprog fik grønlanderne til at føle, at deres sprog var utilstrækkeligt (s. 78f).

Også Styrelsens (danske) direktør var modstander af dansk som skolesprog. I anledning af Augo Lynges kronik havde han

37. Rigsdagens Grønlandsudvalg var blevet oprettet i 1925. I 1939 blev de to landsråd anmodet om at udpege hver to repræsentanter for at diskutere diverse Grønlandsspørgsmål med udvalget og Grønlands Styrelse. De to ovennævnte kronikker var bilag til forhandlingerne om danskundervisningen. Forhandlingerne mandede ud i en betænkning, der understregede, at dansk ikke skulle være undervisningssprog, men anbefalede at der blev sendt danske lærere til Grønland. Disse burde have kendskab til Grønlandsk.

38. Rigsdagens Grønlandsudvalgs forhandlinger 1/8–7/9 1939, s. 64 og 85, Landsrådsmedlemmet fra Nordgrønland er den samme, som jeg lod være repræsentant for landsrådets »verdensbillede«, jvf. ovf. s. 110.

sendt brev til 30 grønlandske venner, og langt de fleste var også imod. På en rejse i Grønland havde mange sagt til ham, at kravet om dansk som skolesprog kom fra en »grønlandsk overklassebevægelse, som ikke havde rod i det grønlandske folk.« (s. 65f).

Der skulle være en oplevelse af, at sproget var truet, før man begyndte at fremhæve den grønlandske kultur som ligeværdig med den danske i den *politiske* debat.

Sammenfatning

»Selvstændiggørelse« var et nøglebegreb i relationen mellem Danmark og Grønland. Med »selvstændiggørelse« mente både grønlændere og danskere, at grønlænderne på et noget ubestemt længere sigt skulle varetage egne indre anliggender (autonomi), og de mente, at grønlænderne skulle tilegne sig dansk kultur. Disse to opfattelser, som ikke udelukker hinanden, kan spores i begrundelserne for at oprette forstanderskaberne og de to landsråd, og i breve og digte.

Til gengæld er der snarere en modsigelse mellem de fremtidsperspektiver, jeg læser ud af landsrådsdebatter om færingerfiskeriet og sprogdebatten 1937–39: nemlig noget i retning af »ideologisk assimilation«, og autonomi/varetagelse af egne anliggender. Samtiden erkendte ikke modsigelsen, så vidt jeg kan se, skønt Augo Lynge satte den på spidsen.

De to uforenelige mål kan man finde i betænkningen om de grønlandske anliggender fra 1921. Her er sket en forskydning fra grønlændernes »selvstændiggørelse« til deres »modning«. Begrebet selvstændiggørelse inkluderede grønlændernes handlen – begrebet modning lagde vægten på dansk handlen. Erhvervsskiftet kan have spillet en rolle for dansk opfattelse af grønlandsk kultur: Fangersamfundet havde grundlæggende klaret sig selv. Nu havde grønlænderne hjælp behov til at få opbygget fiskerierhvervet.

De grønlandske ønsker om at være herrer over samfundshusholdningen var der hele tiden. Netop det at kunne klare sig selv var noget centralt i grønlændernes selvopfattelse. Men grønlænderne (eliten) slog sig selv på munden med ønsket om at »komme på højde

med andre nationer«, fordi det aldrig blev debatteret, hvad det betød eller burde betyde. Det hænger dels sammen med, at eliten var skabt af kolonisituationen og det kulturelle hegemoni, dels at danskerne overtog det sidste grønlandske råderum: husholdningsøkonomien. Det gjorde eliten – ikke mindst grønlændernes politiske talsmænd/landsrådsmedlemmerne, der måtte tale samarbejdets sprog – »modelsvag« overfor danskerne med hensyn til fremtiden.

Det afspejler sig i indholdet af nationsfølelsen. I løbet af de første fyrré år af det 20. århundrede udviklede eliten en forestilling om grønlænderne som eet folk (det kan imidlertid diskuteres, om det blev den vigtigste identitet), med specifik tilknytning til Grønland og knyttet sammen af det talte og skrevne grønlandske sprog. Men hvad angår den historiske bevidsthed, ser det ud til – i hvert fald i det politiske miljø – at der ikke var kontinuitet med grønlændernes fortid. Fangeriltværelsen var forbi, og fremtiden lå i fiskerierhvervet, som grønlænderne måtte have hjælp til at udvikle. Det er i den forstand, at eliten overtog begrebet om modenhed, et begreb som tager udgangspunkt i barnet. Et barn har ikke nogen lang historie. Groft sagt: i det billede havde grønlænderne ingen erfaringer, de kunne trække på men var helt afhængige af danskernes hjælp til at blive voksne.

I slutningen af perioden blev det grønlandske sprog set som grønlændernes (og eskimoernes) samlingsmærke. Og der var også ønsker om politisk samling. Det kunne måske have udviklet sig til de første ansatser til en nationalbevægelse – i en tid med oplevelse af trussel fra færingerfiskeriet, som danskerne ikke havde beskyttet grønlænderne imod, og fra det danske sprog.

Der blev ikke nogen nationalbevægelse. Det danske herredømme havde formået at skabe en virkelighedsopfattelse, den grønlandske elite kunne identificere sig med – ikke mindst på basis af de store løfter, grønlænderne fik: At komme på højde med andre nationer via modning, under beskyttelse gav i grønlandsk opfattelse et løfte om autonomi. Men løfternes opfyldelse var skudt ud i en

ubestemt fremtid og betinget af danske initiativer.

Grønlandernes fremtid var blevet inddraget under det kulturelle hegemoni – dog såle-

des, at endemålet var uafklaret mellem de to parter. Og netop dette var måske hegemoniets akilleshæl. Derom kan de næste 30 års historie handle.